

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(2), 143-164

Received: 06.06.2022 Accepted: 24.07.2022

Research Paper

Pseudo-Complex Clauses in Persian and Their Constructing Strategies

Fatemeh Yeganeh

Ph.D. student, Linguistics department, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran
f.fatemeyegane@gmail.com

Farhad Sasani *

Associate professor, Linguistics department, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran
fsasani@alzahra.ac.ir

Abstract

Morphologically, syntactically and semantically, adverbs can be defined and classified in different ways, adverbs modify propositions and semantically convey various concepts. Structurally these concepts might be expressed via adverbial phrases, noun phrases, prepositional phrases, and adverbial clauses. In Persian, noun phrases or prepositional phrases, in most cases, perform this adverbial function. These phrases can have various dependants, including "clauses" starting with nominal or prepositional heads, such as "vaqt.ike" (the time that/when), "jā.ike" (the place that/where), "be mahz.e in ke" (in the instant that/as soon as), "darhāl.ike" (in the state that/whereas), "be xāter.e in ke" (for the reason that/because), "hamchenānke" (the same that/as), and "be goone.ike" (in the manner that). These phrases are usually regarded as "complex conjunctions", "complex coordinators", or "complex subordinators" in the grammar books and many other resources. Accordingly, relative or complement clauses inside noun phrases and prepositional phrases are considered to be adverb clauses. However, they are structurally part of noun phrases or prepositional phrases with an adverbial function. Therefore, such a construction cannot be regarded as a complex sentence. Anyway, we call them "strategies of constructing pseudo-complex clauses" for distinguishing between these cases and relativization in the subject and object. In this descriptive research, the adverbial concepts were classified into 19 groups (10 main groups and 9 subgroups). It seemed that there was also a direct relation between the overt expressions of "ke" (that) and the possibility of clause dislocation. Moreover, as the various examples showed, an "infinitive" in Persian could be a "deranked verb" though it is a noun without morphosyntactic properties of a verb. The research data were extracted from 3000 minutes of various television and radio programs of the Iranian National Media in the period of June 2021 to February 2022 with a focus on adverb clauses.

Keywords: Adverbial Phrase, Noun Phrase, Prepositional Phrase, Relative Clause, Complex Clause, Deictic Complement

Introduction

Most of the previous researches on complex sentences recognized 3 types of subordinate constructions: 1) relative clause constructions modifying subject or object of the main clause; 2) complement clause constructions as arguments of verbs; and 3) adverbial clauses modifying the verb or the whole clause. We believed that only Type 3 could be regarded as a complex clause (hypotactic clause) and the two others were just expansions in arguments of one clause and were thus different from Type 3. There are some other constructions considered as adverbial clauses in the Iranian previous studies; for instance:

vaqt.ike bārun biād, del-am mixād bā ham berim birun qadam bezanim. (When it rains, I desire to go out with you and walk.)

In this example, "vaqt" is a noun phrase, which describes the "time"; "-i" indicates that the noun "vaqt" is not specified; "ke" is a relativizer that introduces the relative clause "it rains" as its dependant. However, the grammar books and most of the previous researches considered these cases as conjunctions (complex coordinators or subordinators) by separating the relative or complement clauses. Some other cases included: "vaqt.ike" (the time that/when), "jā.ike" (the place that/where), "be mahz.e in ke" (in the instant that/as soon as), "dar hāl.ike" (in the state that/whereas), "be xāter.e in ke" (with the reason that/because), "hamchenānke" (the same that/as), and "be goone.ike"

*Corresponding author

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jrl.2022.133919.1661>

(in the manner that). These are actually noun phrases or prepositional phrases with adverbial function which have a clause dependant (relative or complement). It should be taken in to consideration that in Persian, besides adverbs functioning as adverbs, noun phrases and prepositional phrases and clauses can also function as adverbs with their own dependants including clauses. . Anyhow, since these phrases accompanied with their dependants, semantically describe an event and because we needed to distinguish them from relativization in verb arguments (i.e., Type 1), we called them “strategies of constructing pseudo-complex clauses” or “pseudo-subordination”.

Materials & Methods

The research data were extracted from 3000 minutes of various television and radio programs of the Iranian National Media in the period of June 2021 to February 2022 with a focus on the mentioned constructions, in which the noun phrases and prepositional phrases had clause dependants. The translated programs, as well as non-standard and written Persian, were excluded. Some examples were among standard Persian conversations.

Since in previous researches, those constructions called pseudo-complexes in this paper, were studied under the subject of conjunctions and complex sentences, in this research based on our data and in a descriptive approach, we propose a new classification for adverbials that satisfy our data

We classified these concepts into 19 groups (10 main groups and 9 subgroups). In our classification, we took into consideration those precise semantic distinctions ignored in the previous studies on the one hand and paid attention to constructional differences on the other hand. For instance, we respectively arranged the temporal and spatial concepts into 5 and 4 groups, which differed from each other in their possibilities of clause dislocation and overt expressions of "ke". Therefore, our model took into account not only the semantic distinctions, but also their relations with the syntactic behaviors of the various phrases that functioned as adverbs.

Discussion of Results & Conclusions

In this research, we showed that some cases studied under the subject of conjunctions and complex sentences in the previous researches are actually noun phrases or prepositional phrases. They were accompanied with their clausal dependants (relative clauses or complement clauses) functioning as adverbs. We called them pseudo-complex clauses. The two strategies of constructing pseudo-complex clauses were considered as follows:

Head noun in the noun phrase or prepositional phrase with an adverbial function + "ke" as the relativizer + relative clause

Prepositional phrase with an adverbial function + deixis + "ke" as a complementizer + deictic complement clause

In Persian, some adverbial concepts and relations can be expressed through both complex clauses and pseudo-complex clauses. The speakers choose them for pragmatic reasons. This research showed that it was possible to express an adverbial function in the form of an event with a finite verb (a dynamic process) by using the clausal dependants of noun phrases or prepositional phrases; otherwise, it would be like a static image. clause dislocation are also possible in pseudo-complex constructions. Dislocation is not possible in all kind of these constructions because of semantic reasons, but the crucial point was that the relativizer or complementizer was expressed overtly when dislocation happened. Therefore, it was concluded that in non-emphatic utterances, there was a direct relation between the overt expressions of "ke" (that) and the possibility of clause dislocation, i.e., there was a possibility of clause dislocation whenever "ke" was tended to be expressed overtly and when there was a tendency to omit "ke", this possibility was delimited or demolished. Moreover, as the various examples revealed, an "infinitive" in Persian could be used as a “deranked verb”.

References

- Alborzi-Varaki, P. (2000). “Adverbial or relative clause, conjunctions or a set composed of noun group and conjunction”, *The Faculty of Literatures & Humanities*, Tehran University. [In Persian]
- Baghaee, S. & Naghz Goye Kohan, M. (2019). “Conditional connective words in New Persian”, *Comparative Linguistic Research*, 9(18), 93-112. [In Persian]
- Batani, M. (1969). *Description of the grammatical structure of the Persian language*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Comrie, B. (1996). *Language Universals and linguistic Typology: syntax and morphology*. Oxford: Blackwell.
- Cristofaro, S. (2005). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Dixon, R. M. W. (2006). *Complimentation in complementation*, edited by R. M. W. Dixon & A.Y. Aikhenvald. Oxford: Oxford University Press.
- Ebnorasool, S.; kazemi, S. & kazemi, M. (2016). The Semantic Relationship between Main and Consequence Clauses in Conditional Sentences. *Persian Literature*, 6(1), 93-112. [In Persian]
- Farshidvard, Kh. (1996). *The Sentence and its evolution in Persian language*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Farshidvard, Kh. (2005). *Detailed Contemporary Grammar*. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Gholam Alizadeh, Kh. (1995). *Construction of Persian Language*. Tehran: Ehya-Ketab. [In Persian]

- Givon, T. (1990). *Syntax: a functional-Typological Introduction*. Vol 2. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Halliday, M. & Matthiessen, C.M.I.M (2014). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Hetterle, K. (2015). *Adverbial clauses in cross-linguistic perspective*. De Gruyter. Berlin/Boston.
- Jafari, F. (2011). *Functional Grammar for non-Persian language learners*. Tehran: International Center for Persian Studies, Tehran University, Dekhoda Lexicon Institute. [In Persian]
- Mahoutian, Sh. (1999). *Persian language grammar from a typological perspective*. Translate by Mehdi Samai. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Matthiessen, C. & S.A. Thompson. (1988). "The structure of discourse and subordination", in J. Haiman J. and S.A. Thompson (eds), *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Meshkat al-Dini, M. (1987). *An Introduction to Persian Transformational Syntax*. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian]
- Mirzaei, A. (2021). "The Structure of Conditional Construction in Persian Language". *Language Studies*, 11(2), 1-25. [In Persian]
- Naderi, M.; Dabirmoghaddam, M. & Assi, M. (2019). "The Order of central adverbial Clauses in Persian complex clauses", *Language and Linguistics*, 15(30), 19-50. [In Persian]
- Naghz Goye Kohan, M., ahmadkhani, J. (2015)."Coordination in Persian Language", *Comparative Linguistic Research*, 5(10), 197-217. [In Persian]
- Nobahar, M. (1993). *Functional grammar of Persian language*. Tehran: Rahnama. [In Persian]
- Rasekh Mahand, M., salimian, R. (2015). "Adverbial Clauses order in Persian", *Journal of Adab Pazhuhi*, 9(32), 173-192. [In Persian]
- Shafaei, A. (1984). *Scientific basis of Persian grammar*. Tehran: Toos. [In Persian]
- Stassen, L. (1985). *Comparison and Universal Grammar*. New York: Basil Blackwell.
- Tabibzadeh, O. (2015). "Noun dependent clauses in Persian language and dependency relations within them" Nama-I farhangistan, Vol 10. {inpersian}Tabibzadeh, O. (2011). *Persian Grammar*. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Thompson, S. & Longacre, R. & Hwang, SH. (2007). "Adverbial clauses". In *Language Typology*. Vol 2. (ed) by T. Shopen. Cambridge University Press.
- Vafai, A. A. (2016). *Persian Grammar*. Vol 1. Tehran: Elmi. [In Persian]
- Van Valin, R. Jr & LaPolla R. (1997). *Syntax: Structure, meaning & Function*. Cambridge University Press.
- Yousefi, S. & Torabi, H. (2013). *Basic Persian: A Grammar and Workbook*. Rotledge. London and New York.

مقاله پژوهشی

جمله‌های شبه مرکب در فارسی و راهبردهای ساخت آن

فاطمه یگانه*

فرهاد ساسانی** ID

چکیده

قید را می‌توان از جنبه‌های صرفی، نحوی و معنایی تعریف و به انواعی تقسیم کرد. نقش معنایی قید توصیفگری است. مفاهیم قیدی تنوع معنایی گسترده‌ای دارند. به لحاظ ساختمانی، نقش قیدی (افزوده) را می‌توان از طریق گروه‌های قیدی، گروه‌های اسمی، گروه‌های حرف اضافه‌ای و بندها بیان کرد. در زبان فارسی، در بسیاری موارد، این نقش را گروه‌های اسمی و حرف اضافه‌ای بر عهده دارند. این گروه‌ها خود می‌توانند وابسته‌های گوناگونی از جمله «بند» داشته باشند. مواردی مانند «وقتی که»، «جایی که»، «به محض این که»، «در حالی که»، «به خاطر این که»، «همچنان که»، «به گونه‌ای که» را در کتاب‌های دستور و بسیاری از دیگر منابع، معمولاً حرف ربط مرکب یا گروه ربطی در ساخت جمله‌های مرکب در نظر گرفته‌اند و بند موصولی یا متممی درون گروه اسمی یا حرف اضافه‌ای را با بند قیدی یکی انگاشته‌اند. ولی از نظر ساختی اینها بخشی از گروه اسمی و گروه حرف اضافه‌ای با نقش قیدی‌اند. از این رو، به نظر می‌رسد این گونه ساخت‌ها را نمی‌توان جمله مرکب در نظر گرفت. به هر روی، برای تمایزگذاری میان این موارد از موصولی‌سازی در نهاد و مفعول، در این مقاله آنها را «راهبردهای ساخت بند شبه مرکب» نامیده‌ایم. در این پژوهش، که پژوهشی توصیفی است، مفاهیم بیانگر روابط قیدی را در ۱۹ گروه (۱۰ گروه اصلی و ۹ زیرگروه) طبقه‌بندی کرده‌ایم. همچنین نشان دادیم ارتباط مستقیمی میان آشکار شدن «که» موصولی یا متممی با امکان گسست بند وجود دارد. از این گذشته، با استناد به مثال‌های متعدد نشان دادیم «مصدر» در زبان فارسی، اگرچه اسم است (ویژگی‌های تصریفی فعل را ندارد) ولی می‌تواند به شکل «فعلی تنزل- یافته» عمل کند. داده‌های این پژوهش از میان ۳۰۰۰ دقیقه برنامه‌های گوناگون شبکه‌های مختلف رسانه ملی (رادیو و تلویزیون) در بازه زمانی خرداد تا بهمن ۱۴۰۰ با تمرکز بر روابط قیدی استخراج شده است.

کلیدواژه‌ها: گروه قیدی، گروه اسمی، گروه حرف اضافه‌ای، بند موصولی، بند مرکب، متمم اشاره

۱ - مقدمه

پیوند دو یا چند جمله مستقل به کمک حروف همپایه‌ساز را جمله (مرکب) همپایه^۱ تعریف کرده‌اند و ارتباط جمله‌هایی که یکی وابسته دیگری باشد، جمله مرکب ناهمپایه (یا وابسته)^۲ نامیده‌اند. در غالب پژوهش‌هایی که به مطالعه مقوله جمله مرکب پرداخته‌اند، برای نمونه، غلامعلی‌زاده (۱۳۷۴)، فرشیدورد (۱۳۷۵)، ماهوتیان (۱۳۷۸)، جعفری (۱۳۹۰)، ون‌ولین^۳ و لاپولا^۴ (۱۹۹۷)، کریستوفارو^۵ (۲۰۰۵) و دیکسون^۶ (۲۰۰۶) ساخت جمله مرکب وابسته یا ناهمپایه را سه گونه دانسته‌اند: ۱- بندهای توصیفگر اسم (بندهای موصولی) که اغلب در نهاد یا مفعول بند غیروابسته (اصلی) درونه‌گیری می‌شوند؛ ۲- بندهای متمم فعلی در جایگاه یکی از موضوع‌های فعل (بندهای متممی)، ۳- بندهای توصیف‌کننده فعل یا کل بند (بندهای قیدی).

(۱) کیفی که تازه خریدم، چرمش اصله.

(۲) یادتون نره در رو قفل کنید.

(۳) آگه بارون قطع شد، شب می‌رویم دوچرخه‌سواری.

جمله (۱) نمونه‌ای از موصولی‌سازی برای گروه اسمی (در اینجا نهاد) است که درون بند اصلی درونه‌گیری شده است. جمله (۲) بندی متممی است که جایگاه موضوع^۷ فعل را پر کرده است. جمله (۳) بندی قیدی، توصیفگر بند دیگری است. همان‌طور که می‌بینیم گونه‌های (۱) و (۲) در واقع گسترش در اجزای داخلی یک جمله واحدند و اگرچه ساختاری پیچیده و تودرتو دارند ولی به لحاظ ساختاری با گونه‌ی سوم که ارتباط میان دو بند^۸ را نشان می‌دهد، تفاوت آشکار دارند. از این رو نگارندگان گونه‌های (۱) و (۲) را جمله مرکب نمی‌دانند و معتقدند گونه سوم را که ترکیب بند قیدی با بندی دیگر است می‌توان جمله مرکب وابسته یا ناهمپایه انگاشت. متیسن^۹ و تامپسون^{۱۰} (۱۹۸۸) نیز به درستی اشاره می‌کنند که بند قیدی، بندی پایین‌مرتبه^{۱۱} است، و درون بند دیگر "درونه‌گیری" نشده و بندی است که با کل بند ارتباط دارد. از این رو آنها اصطلاح ناهمپایه را فقط برای بندهای قیدی به کار می‌برند. طیب‌زاده (۱۳۹۰) نیز اصطلاح بند مرکب را تنها برای بندهای متشکل از بند پیرو قیدی و بند پایه به کار می‌برد.

به جز مثال (۳) که نمونه‌ای از بند قیدی است و جمله مرکب می‌سازد، موارد دیگری نیز هستند که در مطالعات پیشین بند قیدی در نظر گرفته شده‌اند:

(۴) وقتی (که) بارون میاد، دلم می‌خواد با هم بریم قدم بزیم.

(۵) فعلا هر ست رو تا جایی که به زانوت فشار نیاره، تکرار کن.

(۶) به خاطر این که حال و هواش عوض شه، باهاش رفتم.

در مثال (۴)، «وقت» یک گروه اسمی است که «زمان» را توصیف می‌کند؛ «ی» نشان‌دهنده نامشخص‌بودگی گروه اسمی «وقت» است؛ «که» معرف بند موصولی است (موصول‌نما) و بند «بارون میاد» بند موصولی آن است (وابسته پسین گروه اسمی). در مثال (۵)، «تا» حرف

¹ coordinate

² subordinate

³ R. Van Valin

⁴ R. LaPolla

⁵ S. Cristofaro

⁶ R.W. Dixon

⁷ argument

⁸ clause linkage

⁹ C. Mathiessen

¹⁰ S.A. Thompson

¹¹ hypotactic

اضافه است که وابسته‌ای از نوع گروه اسمی (جا) را به عنوان متمم خود گرفته است، «ی» نشان‌دهنده نامشخص بودگی گروه اسمی «جا» است، «که» معرف بند موصولی است (موصول‌نما) و بند «به زانوت فشار نمیاره» بند موصولی آن است. در مثال (۶)، «به» حرف اضافه‌ای است که وابسته‌ای از نوع گروه اسمی گرفته است (خاطر) و این گروه اسمی خود، وابسته‌ای از نوع «اشاره و متمم اشاره» دریافت کرده است و «که» در آن متمم‌نماست. همان‌طور که می‌بینیم مثال‌های (۴) تا (۶) به لحاظ ساختاری با مثال (۳) متفاوتند. بندی که در مثال‌های (۴) تا (۶) آمده است همچنان بخشی از گروه اسمی یا گروه حرف اضافه‌ای است و در درون آنها و به عنوان وابسته پسین آنها مطرح است. یعنی هرچند این موارد (گروه‌های اسمی یا حرف اضافه‌ای به همراه وابسته‌هایشان) به لحاظ معنایی یک رویداد را توصیف می‌کنند (برای نمونه در مثال (۴) توصیف‌گر زمانی و در مثال (۶) بیان علت)، ولی به لحاظ نحوی این رویداد به شکل یک بند مستقل بیان نمی‌شود، بلکه به شکل وابسته هسته گروه اسمی یا وابسته جزء اسمی (متمم حرف اضافه) در گروه حرف اضافه‌ای که نقش قیدی (افزوده) دارند، بیان می‌شود ولی در کتاب‌های دستور (برای نمونه، فرشیدورد ۱۳۷۵)، جعفری (۱۳۹۰)) و غالب پژوهش‌های پیشین، این موارد را با جدا کردن بند موصولی یا متممی آن در قالب حروف ربط بررسی کرده‌اند و مواردی مانند «وقتی که»، «جایی که»، «به محض این که»، «در حالی که»، «به خاطر این که»، «فورا بعد از این که»، «همچنان که»، «به گونه‌ای که»، «از آنجا که»، «به شکلی که»، «به طوری که»، «به نوعی که» حرف ربط مرکب و یا گروه ربطی در نظر گرفته شده‌اند که در ترکیب با بند پایه، جمله مرکب ناهمپایه یا وابسته می‌سازند. همان‌گونه که استدلال شد، به نظر می‌رسد این تحلیل پذیرفتنی نباشد زیرا در واقع این موارد گروه‌های اسمی و گروه‌های حرف اضافه‌ای با نقش قیدی‌اند که وابسته پیرو (پسین) از نوع بند (بند موصولی یا متممی) گرفته‌اند. به هر روی، از آنجا که این گروه‌ها به همراه وابسته‌هایشان به لحاظ معنایی یک رویداد را بیان می‌کنند و نیز متمایز از موصولی‌سازی در موضوع‌های فعل یعنی گونه‌ی (۱) می‌باشند که ما آنها را جمله مرکب در نظر نمی‌گیریم، در این پژوهش، آنها را «راهبردهای ساخت جمله‌های شبه‌مرکب»، یا «شبه‌وابسته‌سازی» نامیده‌ایم. باید توجه داشت در زبان فارسی، افزون بر قیدهایی که تنها نقش قیدی دارند، گروه‌های اسمی (مانند مثال ۴)، گروه‌های حرف اضافه‌ای (مانند مثال ۵ و ۶) و بندها (مانند مثال ۳) نیز می‌توانند نقش قیدی داشته باشند. چنانچه اشاره کردیم، گروه‌های اسمی و حرف اضافه‌ای خود می‌توانند وابسته‌هایی داشته باشند. بند (موصولی) از جمله این وابسته‌هاست (چه در خود گروه اسمی و چه در گروه اسمی وابسته حرف اضافه (یعنی در متمم آن)). در خصوص بند موصولی، گیون^۱ (1990:175) بندهای موصولی را توصیف‌گرهایی در مقیاس بند^۲ تعریف می‌کند که در گروه اسمی درون‌گیری شده‌اند. وی اشاره می‌کند به لحاظ نقشی، بندهای موصولی به همراه دیگر توصیف‌گرهای اسم انسجام ارجاعی^۳ - ایجاد می‌کنند یعنی سرنخ‌های پیش‌مرجعی^۴ و پس‌مرجعی^۵ برای تشخیص مرجع به دست می‌دهند. گیون (1990:178) می‌نویسد بندهای موصولی محدودکننده می‌توانند هسته‌های اسمی غیرارجاعی را نیز توصیف کنند. بند موصولی را به دو نوع محدودکننده^۶ (و یا به عبارت دیگر توصیفی)، و غیرمحدودکننده^۷ (و یا به عبارت دیگر توضیحی)، تقسیم می‌کنند. کامری^۸ (1996:140) می‌نویسد نقش بندهای محدودکننده تعیین و مشخص‌سازی گستره معنایی هسته بند است و بندهای غیرمحدودکننده اطلاعاتی نو درباره مرجعی که برای خواننده شناخته شده است به دست می‌دهد.

در این مقاله برآنیم تا با ارائه نمونه‌هایی واقعی از گفتار فارسی‌زبانان، در قالب رویکردی توصیفی، به بررسی مواردی که آنها را

¹ T. Givon

² Clause-size

³ Referential coherence

⁴ anaphoric

⁵ cataphoric

⁶ restrictive

⁷ non-restrictive

⁸ B. Comrie

جمله‌های شبه مرکب نامیدیم، پردازیم. در ادامه پس از مروری بر پیشینه به معرفی داده‌های پژوهش و الگوی خود برای مطالعه‌ی آن می‌پردازیم.

۲- پیشینه پژوهش

در غالب پژوهش‌های پیشین، مانند نادری و همکاران (۱۳۹۹)، میرزایی (۱۳۹۹)، بقایی و نغزگوی کهن (۱۳۹۸)، ابن‌الرسول و همکاران (۱۳۹۵)، راسخ‌مهند و سلیمیان (۱۳۹۴)، نغزگوی کهن و احمدخانی (۱۳۹۴)، مواردی همچون «درحالی که»، «وقتی که»، «جایی که»، «طوری که»، «به خاطر این که» و غیره را ترکیب بند قیدی با جمله اصلی در نظر گرفته و جمله مرکب نامیده‌اند. طیب‌زاده (۱۳۹۰) هر چند مواردی مانند «چون که»، «که»، «مگر»، «وقتی»، «با وجود این که»، «تا آنجا که»، «چنان ... که» را قید در نظر می‌گیرد ولی آنها را قیده‌های وابسته‌ساز می‌نامد و وی نیز چون دیگران بر این باور است که این موارد جمله مرکب می‌سازند. گویی تنها البرزی‌ورکی (۱۳۷۹) است که مواردی مانند «وقتی که»، «جایی که»، «طوری که» را به شکل موصول تحلیل می‌کند، ولی او نیز چون به تنوع انواع قید نمی‌پردازد، تحلیل فراگیری درباره امکان گسست در این دست قیده‌ها ارائه نمی‌دهد.

۳- الگوهای مطالعه معنایی مفاهیم قیدی (گروه قیدی یا بند قیدی)

از آنجایی که در این پژوهش الگوی پیشینی را به کار بسته‌ایم و در تحلیل، طبقه‌بندی پیشنهادی تازه‌ای را ارائه کرده‌ایم، برای ورود به الگوی پیشنهادی خود، به دسته‌بندی‌های پژوهش‌های پیشین اشاره می‌کنیم. گفتیم که در آن پژوهش‌ها، گروه اسمی و گروه حرف اضافه‌ای به همراه وابسته بندی‌شان را که نقش قیدی دارند در قالب حرف ربط و جمله مرکب بررسی کرده‌اند و آنها را «بند قیدی» دانسته‌اند و این دسته‌بندی‌ها عمدتاً با همین عنوان یعنی بند قیدی و جمله‌های مرکب در مطالعات پیشین دیده می‌شود. در اینجا به منظور فراهم آوردن امکان مقایسه و روشن شدن موضوع، صرفاً به برخی دسته‌بندی‌های پیشین در پژوهش‌های گذشته اشاره‌ای می‌شود. شفایی (۱۳۶۳) جمله‌های مرکب را در ۱۶ گروه قرار می‌دهد که از آن میان، ۱۱ گروه را بندهای قیدی (زمانی، مکانی، سببی، مقصدی، نتیجه‌ای، شرطی، خلافی، چگونگی، مقداری، مقایسه‌ای، مطابقه‌ای) تشکیل می‌دهند. فرشیدورد (۱۳۷۵) بندهای قیدی را در ۹ گروه (مکان، زمان، کیفیت و حالت، شک، علت، تأکید، مقدار، نفی، شمار) تقسیم می‌کند. در بسیاری موارد در تقسیم‌بندی فرشیدورد، مرز مشخصی میان بندهای قیدی وابسته‌ساز و پیوسته‌ساز (همپایه) نمی‌توان یافت. ماهوتیان (۱۳۷۸) بندهای قیدی را در ۹ گروه اصلی (زمان، حالت، منظورساز، علت‌ساز، شرطی، نتیجه‌ساز، بند مدرج شامل بند مقایسه‌ای، بند همسان و بند قیدی نامحدود) طبقه‌بندی می‌کند. یوسفی و ترابی (۲۰۱۳)، بدون آن که نامی از دیگر انواع بندهای قیدی زمانی یا دیگر انواع قیدی ببرند، تنها بندهای توصیفگر زمانی را با توجه به ترتیب رخداد گزاره در بند زمانی و بند اصلی به چهار دسته تقسیم می‌کنند. برخی پژوهش‌ها نیز، مانند مشکوه‌الدینی (۱۳۶۶)، نوبهار (۱۳۷۲)، وفایی (۱۳۹۵)، فارغ از موضوع جمله‌های مرکب، به مبحث قید و انواع آن پرداخته‌اند و به مفاهیمی همچون «زمان، مکان، علت، شرط، و غیره» اشاره می‌کنند.

در پژوهش‌های خارجی که عمدتاً نیز رویکردی رده‌شناختی دارند، دسته‌بندی‌های گوناگونی برای بندهای قیدی وجود دارد. چون بسیاری از پژوهش‌های داخلی بر روی جمله‌های مرکب بر مبنای همین تقسیم‌بندی‌ها انجام شده است، در اینجا به آنها اشاره‌ای می‌شود. برای نمونه، تامپسون و همکاران (۲۰۰۷) بندهای قیدی را در ۱۲ گروه اصلی دسته‌بندی می‌کنند: ۱- بندهایی که قابلیت جایگزینی با واژه‌ای واحد را دارند، شامل بندهای زمانی (توالی زمانی و زمان/ علت)، مکانی و شیوه، ۲- بندهایی که قابلیت جایگزینی با واژه‌ای واحد را

ندارند، شامل بندهای بیانگر هدف، دلیل، شرایط^۱، همزمان^۲، شرط، پذیرش^۳، جایگزینی^۴، افزایش^۵ و مطلق^۶. هتزل^۷ (2015) این بندها را در ۷ گروه اصلی (بندهای زمانی، شرطی، پذیرشی، سببی^۸، هدف، نتیجه و بندهای کمکی^۹) طبقه‌بندی می‌کند. هیلیدی^{۱۰} و متیسن (2014) در خلال طبقه‌بندی بندهای مرکب به دو دسته فراقنی^{۱۱} و گسترده^{۱۲} معنا^{۱۳}، بندهای قیدی را جزو گروه گسترده^{۱۴} معنا دانسته و آنها را به سه دسته تشریحی^{۱۵}، گسترشی^{۱۶} و تقویتی^{۱۷} تقسیم می‌کنند. بار دیگر خاطر نشان می‌کنیم بسیاری از مواردی که در پژوهش‌های پیشین فارسی در قالب این الگوها معرفی شده و مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، به لحاظ ساختاری بند قیدی نیستند، اگر چه مفاهیم قیدی را منتقل می‌کنند و جمله مرکب نمی‌سازند؛ به تعبیر نگارندگان این مقاله جمله‌های شبه‌مرکب می‌سازند.

۴- بررسی داده‌ها

داده‌های این پژوهش از میان ۳۰۰۰ دقیقه برنامه‌های گوناگون رسانه‌ی ملی (تلویزیون و رادیو) در بازه‌ی زمانی خرداد تا بهمن ۱۴۰۰ با تمرکز بر مواردی انتخاب شده است که در ساختار آنها گروه‌های اسمی و حرف اضافه‌ای نقش قیدی داشتند و وابسته‌هایی از جمله بند دریافت کرده بودند، مانند «وقتی که + بند»، «جایی که + بند»، «به محض این که + بند»، «در حالی که + بند»، «به خاطر این که + بند»، «فورا بعد از این که + بند»، «همچنان که + بند»، «به گونه‌ای که + بند»، «از آنجا که + بند»، «به شکلی که + بند»، «به طوری که + بند»، «به نوعی که + بند». برنامه‌های ترجمه‌شده و برنامه‌های غیرفارسی معیار و برنامه‌هایی که بازتاب فارسی نوشتاری‌اند، همچون برنامه‌های خبری ملاک عمل نبوده‌اند. برخی مثال‌ها نیز از میان گفتار روزمره فارسی‌زبانان (فارسی معیار) انتخاب شده است.

۴-۱- دسته‌بندی معنایی قید در فارسی (الگوی پیشنهادی نگارندگان)

در پژوهش حاضر که پژوهشی توصیفی بر مبنای داده‌های جمع‌آوری‌شده از گفتار فارسی‌زبانان است، مفاهیم قیدی را که بویژه از طریق بندهای شبه‌مرکب بیان می‌شوند در ۱۹ گروه (۱۰ گروه اصلی و ۹ زیرگروه) طبقه‌بندی کرده‌ایم. در این تقسیم‌بندی از یک سو به تمایزاتی معنایی توجه کردیم که در غالب پژوهش‌های پیشین از نظر دور مانده بود و از سوی دیگر تفاوت الگوهای ساختی را مدنظر قرار دادیم. برای نمونه، مفاهیم توصیفگر زمانی را در ۵ گروه و مفاهیم توصیفگر مکانی را در ۴ گروه تقسیم کرده‌ایم که به لحاظ امکان گسست در بند موصولی و یا متممی و آشکار شدن "که" رفتارهای متفاوتی دارند. در صورتی که در پژوهش‌های پیشین تمامی این موارد تحت عنوان "قید زمان" یا "قید مکان" بررسی شده و توجهی به تمایزات مذکور نشده است. از این رو الگویی که این پژوهش ارائه می‌دهد، هم تمایزات معنایی را لحاظ کرده و هم ارتباط آن با رفتار نحوی گروه‌هایی که نقش قیدی دارند.

¹ circumstantial

² simultaneous

³ concessive

⁴ substitutive

⁵ additive

⁶ absolutive

⁷ K. Hetterle

⁸ Causal clauses

⁹ Modal clauses

¹⁰ M. Halliday

¹¹ projection

¹² expansion

¹³ elaborating

¹⁴ extending

¹⁵ enhancing

۱-۱-۴ زمان‌نمایی

یکی از گسترده‌ترین نقش‌های قیدی در زبان فارسی زمان‌نمایی است که از نظر معنایی انواع گوناگونی دارد. در ادامه به گونه‌های مختلف آن اشاره می‌شود.

۱-۱-۱-۴ فضاساز

گروه‌های اسمی و حرف اضافه‌ای زمان‌نما مانند «موقع»، «وقت»، «زمان»، «حال / حالا»، «از صبح»، «شب» و غیره، وابسته‌ای از نوع بند موصولی دریافت می‌کنند تا توضیحات بیشتری درباره مرجع زمانی رویداد گزاره بدهند و در واقع فضایی برای بیان آن رویداد بسازند. بندهای موصولی این دسته غیرمحدودکننده‌اند. به نظر می‌رسد موصول‌نمای^۱ «که» در این ساخت‌ها گرایش به آشکارشدن دارد.

(۷) اون موقع‌ها که جوون بودیم و خدا یه برورویی به ما داده بود، ازم می‌پرسیدن: «شما ایرانیا همه‌تون انقدر خوش‌تیپین». [برنامه عید همدلی، شبکه ۲]

(۸) همان زمان بود که دیگر «آمار و احتمالات» در دانشگاه‌ها آمده بود. [مسیح‌ادم، شبکه ۱]

(۹) از صبح که این مسابقات داره انجام می‌شه، ورزشکارهای خوبی داشتیم [گزارش ورزشی، شبکه ورزش، رقابت‌های انتخابی تیم ملی ورزش‌های زورخانه‌ای]

(۱۰) قبلن‌ها که می‌رفتیم سفر، یه حال و هوای دیگه داشت [ویتامین‌خ، شبکه نسیم]

۱-۱-۲-۴ هم‌رخداد

گروه‌های حرف اضافه‌ای همچون «به محض»، «در حال»، توصیف‌گر رابطه هم‌رخدادی‌اند. در روابط هم‌رخداد، دو رویداد به طور هم‌زمان اتفاق می‌افتند و یک رویداد می‌تواند پیش‌زمینه رویداد دیگر به حساب آید. جزء اسمی در این گروه‌های حرف اضافه‌ای می‌تواند وابسته‌ای از نوع بند موصولی دریافت کند و یا بند وابسته‌ی خود را به شکل وابسته «اشاره» دریافت کند (یعنی به شکل «این» + «که» + «متمم‌نما» + «بند متمم اشاره»)، تا اطلاع بیشتری درباره رخداد‌های هم‌زمان به دست دهد. توضیحات تکمیلی در این خصوص در بخش ۲-۲-۴ می‌آید.

(۱۱) به محض این که حمله نمی‌کنند و کم‌کاری می‌کنند، تذکر می‌ده به هر دو ورزشکار [گزارش ورزشی - شبکه ورزش]

(۱۲) حضرت اومدند بالای سرش، در حالی که لحظات پایان عمرش بود [سخنرانی مذهبی، سایت <https://mirbaqeri.ir>]

(۱۳) در حالی که می‌رفت خاک بشه، خودشو نجات داد [گزارش ورزشی، شبکه ۳، کشتی]

۱-۱-۳-۴ زمان-پیامد

وقتی دو رویداد ترتیب یا توالی زمانی دارند، گویی بند اصلی علت یا نتیجه را بیان می‌کند. تمامی مثال‌هایی که نویسندگان برای این دسته پیدا کردند از نوع گروه اسمی بود و موردی از گروه حرف اضافه یافت نشد. رابطه زمان-پیامد، به لحاظ ساختی با دو الگو نشان داده می‌شود که امکان گسست در این دو الگو متفاوت است و در بخش ۲-۳-۴ توضیح داده می‌شود. ۱- گروه‌های اسمی زمانی نامشخص که نیاز به بند موصولی دارند: بندهای موصولی این دسته می‌توانند از نوع محدودکننده و یا غیرمحدودکننده باشند (در مثال‌ها مواردی که از نوع غیرمحدودکننده‌اند در پرانتز اشاره شده و بقیه از نوع محدودکننده‌اند). به نظر می‌رسد در این الگو در بیشتر مواقع موصول‌نمای «که» آشکار نمی‌شود.

(۱۴) وقتی پیش خودم اعتراف می‌کنم که کجاها اشتباه کردم، یه مقدار سبک می‌شم. [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]

(۱۵) وقتی به ساختار تورم در کشور نگاه می‌کنیم، تمام سازمان‌ها در ایجاد تورم نقش داشته‌اند. [مناظره انتخاباتی خرداد ۱۴۰۰]

- (۱۶) حالا بارت زیاده، زیاد حرف نزنی بهتره [شکرستان، شبکه نسیم] (بند موصولی غیرمحدودکننده)
- (۱۷) وقتی حضرت ظهور می‌کنند، یک استبدالی حاصل می‌شه. [سخنرانی مذهبی]
- (۱۸) وقتی این کفشو می‌پوشم، اصلاً حس نمی‌کنم کفش پام کردم. [تبلیغ کفش تن تاک]
- (۱۹) بالاخره وقتی آدم فرصت بیشتر داشته باشه، بالاخره بازیگر واسه حس گرفتن، کارگردان واسه پلان‌های بیشتر، بالاخره تاثیر داره [سریالیست، شبکه یک].
- (۲۰) وقتی می‌ره گوشه سکو، باید بره برای اجرای «وای بی توئه». [شبکه ورزش، لیگ برتر ووشوی باشگاه‌های کشور]
- (۲۱) حالا که ایمان آورده‌اید، بیاید و امکانات خودتون رو در کنار حضرت خرج کنید. [سخنرانی مذهبی-شبکه قرآن] (بند موصولی غیرمحدودکننده)
- ۲- آن دسته از گروه‌های اسمی توصیفگر رابطه زمان-پیامد که در الگوی ساخت آنها واژه مبهم «هر» وجود دارد، مانند «هرگاه»، «هر وقت»، «هر زمان» که به دلیل نامشخص بودن ارجاع زمانی خود، نیاز به بند موصولی محدودکننده دارند. به نظر می‌رسد در این الگو، گرایش به حذف موصول‌نمای «که» است.
- (۲۲) هر موقع شما رو می‌بینم، از ته دل برای شما دعا می‌کنم. [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]
- (۲۳) هر وقت عذاب وجدان می‌گرفتم، خودمو مجبور می‌کردم به عشقی که بینمونه فکر کنم. [سریال خانه امن].
- (۲۴) هر وقت میام درس بخونم، خوابم می‌گیره. [گفتار روزمره]
- (۲۵) هر موقع دلت می‌گیره، بیا اینجا خب. [گفتار روزمره]

۴-۱-۱-۴ گستره-پیامد

- همان گونه که اشاره شد، در رویدادهایی که توالی زمانی دارند، گویی ارتباطی علی یا نتیجه‌محور میان آن رویدادها برقرار است. گروه‌های حرف اضافه‌ای همچون «از/ تا وقت»، «از/ تا زمان»، «از/ تا موقع» که به یک بازه زمانی اشاره دارند، این توالی زمانی را به شکل یک گستره یا بازه زمانی نشان می‌دهند. به بیان دیگر، یک رویداد بازه زمانی رویداد دوم را توصیف می‌کند و رویداد دوم می‌تواند نتیجه یا دلیل رویداد نخست باشد. امکان حذف موصول‌نمای «که» در این ساخت‌ها وجود دارد، زیرا گویی بیشتر نشانگر تأکید است. به دلیل وجود حرف اضافه‌ای «از» و «تا» تمامی مثال‌های این دسته از نوع گروه حرف اضافه است و موردی از گروه اسمی وجود ندارد.
- (۲۶) از وقتی ماشین خریدم، حسرت یه بار سوارشدن تا کسی به دلم مونده. [شبکه نسیم، گلچین ساختمان پزشکان].
- (۲۷) تا وقتی که تکلیف مدرسه مشخص نشه، دیگه ثبت‌نام نمی‌کنیم. [سریال همسایه، شبکه ۳]
- (۲۸) از زمانی که برنامه شمارو دیدم، دارم خیلی خیلی مراقبت می‌کنم. [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]
- (۲۹) تا موقعی که اضطرار رو به معنی واقعی درک نکنیم، متأسفانه وضع همین خواهد بود. [شبکه سلامت، گفت‌وگوی پزشکی، رژیم‌های غذایی]

گونه «زمان-پیامد» و گونه «گستره-پیامد»، به لحاظ امکان گسست بند موصولی رفتارهای متفاوتی دارند که در بخش ۳-۲-۴ توضیح آن خواهد آمد.

۴-۱-۱-۵ شرط‌نمایی (زمان-شرط)

در این گونه، رابطه زمانی میان رویدادها به گونه‌ای است که یک رویداد مشروط به رویداد دیگر است. در این گروه چنانچه بند موصولی

از هسته خود گسسته شود، موصول‌نمای "که" آشکار می‌شود (در خصوص امکان گسست در بخش ۲-۳-۴ توضیح داده می‌شود). تمامی مثال‌هایی که نویسندگان برای این دسته پیدا کردند نیز از نوع گروه اسمی بود و موردی از گروه حرف اضافه یافت نشد. (گفتنی است در این مقاله از علامت «+» برای جمله‌هایی استفاده شده است که از روی نمونه‌های واقعی بازسازی شده‌اند).

(۳۰. الف) وقتی می‌رم خون‌شون که خودش زنگ بزنه دعوت‌کنه. [گفتار روزمره]

(۳۰. ب) + وقتی [که] خودش زنگ بزنه، دعوت‌کنه، می‌رم خون‌شون.

(۳۱. الف) روزی که بتونم ده تا بارفیکس برم، شیرینی می‌دم. [شبکه سلامت، برنامه کالری]

(۳۱. ب) + روزی شیرینی می‌دم که بتونم ده تا بارفیکس برم.

۴-۱-۲ توصیفگر مکان

۴-۱-۲-۱ مکان‌نما

گروه اسمی توصیفگر مکان مانند «جا»، «طرف» وابسته‌ای از نوع بند موصولی دریافت می‌کند تا درباره مرجع مکانی خود که رویداد در آنجا اتفاق افتاده، توضیح دهد و یا آن را توصیف کند. مکان‌نمایی به لحاظ ساختی با دو الگو نشان داده می‌شود: ۱- گروه‌های اسمی مکانی که بند موصولی غیرمحدودکننده می‌گیرند:

(۳۲) اونجا که شما وایساده‌ین تا کسی نگه نمی‌داره [گفتار روزمره]

(۳۳) آن طرف تر که می‌رویم، آقازاده‌ها رو می‌بینیم [مناظره انتخابات ۱۴۰۰]

۲- آن دسته از گروه‌های اسمی توصیفگر مکان که در الگوی ساخت آنها واژه مبهم «هر» وجود دارد، مانند «هر جا»، «هر کجا» به دلیل نامشخص بودن ارجاع خود نیاز به بند موصولی محدودکننده دارند. موصول‌نمای «که» در این الگو معمولاً آشکار نمی‌شود. گفتنی است امکان گسست در هر دو الگو به یک شکل و گسست‌ناپذیر است.

(۳۴) هر جا مردم در عرصه بودند، آنجا عرصه موفقیت بود [مناظره انتخابات ۱۴۰۰]

(۳۵) نوی مسیر زندگی، هر جایی قرار به رفتن باشه، باید بری، دیگه چه نگران‌کننده باشه چه نباشه [سریالیست، شبکه یک]

(۳۶) {حقیقتش این پسرعموم کامبیزه}؛ هر جا می‌ره، خرابی به بار میاره. [ویتامین خ، شبکه نسیم]

۴-۱-۲-۲ علت‌نما: مکان در معنای استعاری

در این موارد گروه اسمی «جا» که به صورت «اینجا/ این جا» و «آنجا/ آن جا» کاربرد دارد، در معنی استعاری به کار می‌رود و گروه حرف اضافه‌ای به همراه بند موصولی خود (بند موصولی، وابسته جزء اسمی در گروه حرف اضافه است) علت رویداد را بیان می‌کند.

(۳۷) از اونجایی که ایتالیایی‌ها تا الان همه بازی‌هاشونو بردن، والیبالیست‌های ما کار سختی رو در پیش دارند. [گزارش ورزشی،

مسابقات والیبال، شبکه ۳]

(۳۸) از اونجایی که این رژیم‌ها معمولاً کم کالری هستند، نمی‌توانید مقادیر زیادی وزن کم کنید. [شبکه سلامت، گفت‌وگوی

پزشکی]

۴-۱-۲-۳ گستره‌نما: مکان در معنای استعاری

گروه حرف اضافه‌ای به همراه بند موصولی، گستره و مقداری را مشخص می‌کند که رویداد به آن مقید می‌شود. در این موارد، اسم «جا» یا

دیگر اسم‌های توصیفگر مکان مانند «حد» در معنای استعاری به کار می‌روند. به دلیل وجود حرف اضافه «تا» تمامی مثال‌های این دسته از نوع گروه حرف اضافه است و موردی از گروه اسمی وجود ندارد.

(۳۹) خدا رو قسم می‌دهیم که همه‌مون رو توفیق بده در این دهه بتونیم، تا جایی که در بضاعتمون هست^۱، حق این ایام رو به جا

بیاریم. [سخنرانی مذهبی، سایت <https://mirbaqeri.ir>]

(۴۰) «وزنه رو ما تا جایی اضافه می‌کنیم که عضله خسته بشه» [گفتار روزمره، بدنسازی]

(۴۱) تا حدی که امکانش بوده، بعضی قسمت‌ها رو دیده‌ام. [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]

۴-۲-۱-۴ زمان‌نما: مکان در معنای استعاری

در این موارد اسم «جا» و یا به صورت «این جا/ اینجا» و «آن جا/ آنجا» در معنی استعاری به کار می‌رود و گروه حرف اضافه‌ای یا گروه اسمی به همراه بند موصولی به یک زمان یا بازه زمانی اشاره می‌کند که رویداد به آن مقید می‌شود.

(۴۲) تا اونجایی امکان توبه و نجات هست که ولی خدا در زمین وجود داره. [سخنرانی مذهبی]

(۴۳) بریم بمانیم تا جایی که توفیق همراهی نصیب‌مون بشه [سخنرانی مذهبی]

(۴۴) اینجا بود که دست رو زیر کتف حریف برد و او را به زمین زد» [گزارش ورزشی - شبکه ورزش] (بند موصولی غیر محدود کننده)

۴-۱-۳ شیوه‌نما

اسم‌هایی مانند «شیوه»، «گونه»، «طور»، «طرز»، «جور»، «شکل» در گروه‌های حرف اضافه‌ای شیوه را توصیف می‌کنند. ولی به دلیل نامشخص بودن مرجع گروه اسمی خود، نیاز به بند موصولی محدود کننده دارند. چون در این گونه، بند موصولی اغلب به شکل گسسته به کار می‌رود، موصول‌نمای «که» آشکار می‌شود. شیوه‌نمایی به لحاظ ساختی با دو الگو نشان داده می‌شود: ۱- هسته‌های اسمی نامشخص که بند موصولی محدود کننده می‌گیرند:

(۴۵) ما می‌تونیم سریال‌هامونو به گونه‌ای بسازیم که از بازیگران خارجی بهره ببریم. [سریالیست، شبکه ۱]

(۴۶) نسبت درصد مواد غذایی رو طوری تنظیم کنیم که کالری مورد نیاز رو دریافت کنیم. [شبکه سلامت، گفت‌وگوی پزشکی]

(۴۷) همان طور که بر حریفان پیروز می‌شه، شکست خودش رو هم پذیرفته. [گزارش ورزشی، شبکه ۳، کشتی]

(۴۸) قرعه کشی وزن ۸۶ به شکلی شده که این گمانه‌زنی رو تقویت کرده که به احتمال زیاد یزدانی در فینال حریف تیلور باشه

[گزارش ورزشی، شبکه ۳، کشتی]

(۴۹) یک جوری مشغول به حضرت حق هستند که هیچ چیز آنها را زمین گیر نمی‌کند. [سخنرانی مذهبی]

۲- آن دسته از گروه‌های اسمی توصیفگر شیوه که در الگوی ساخت آنها واژه مبهم «هر» وجود دارد، مانند «هر جور، هر طور، به هر نحو، و غیره» که برای روشن شدن شیوه‌ای که توصیف‌گر آنند، نیازمند بند موصولی‌اند. از آنجا که در این ساخت‌ها، بند موصولی اغلب به شکل پیوسته به کار می‌رود، موصول‌نمای «که» آشکار نمی‌شود. امکان گسست در این دو الگو متفاوت است که در بخش ۲-۳-۴ توضیح داده می‌شود.

(۵۰) هر جور فکر می‌کنم، سر منو کلاه گذاشتی [ویتامین خ، شبکه نسیم]

^۱ عبارتی که زیر آن خط کشیده شده، قید متمم بندی بند اول است.

(۵۱) خودت هر طور صلاح می‌دونی، بهش بگو [گفتار روزمره]

۴-۱-۴ هدف و دلیل

مواردی که در بخش‌های ۴-۱-۱-۴ و ۳-۱-۱-۴ معرفی شد، رویدادهای دارای ارتباط زمانی بودند. ولی آن چه در این بخش "هدف و دلیل" نامیده‌ایم، رویدادهایی فاقد ارتباط زمانی‌اند. در این رویدادها، گروه حرف اضافه‌ای با نقش قیدی هدف یا دلیل را بیان می‌کند؛ رویدادی که توسط این گروه ارائه می‌شود، می‌تواند پیش یا پس از رویدادی که آن را توصیف می‌کند، قرار بگیرد. این موارد، یا گروه-های حرف اضافه‌ای هستند که جزء اسمی آنها کلماتی مانند «دلیل، علت، و غیره» است که وابسته‌ای از نوع بند موصولی دریافت می‌کنند و یا گروه‌های حرف اضافه‌ای همچون: «بخاطر، به جهت، به منظور، و غیره» هستند که به لحاظ نحوی و معنایی وابسته بند موصولی نمی‌گیرند، بلکه «اشاره و متمم اشاره» دریافت می‌کنند. توضیحات تکمیلی در این خصوص در بخش ۲-۲-۴ خواهد آمد:

(۵۲) این سیاست‌گذاری از پایه غلطه، به خاطر این که یک سری موازین هست که باید بر اساس اونها باشه. حالا کاری به اون نداریم.

[سربالیست، شبکه یک]

(۵۳) به خاطر این که از باند خارج می‌شه، خطا محسوب میشه. [گزارش ورزشی دومیدانی، شبکه ورزش]

(۵۴) به دلیلی که بعداً خدمتون عرض می‌کنم، فعلاً صلاح نیست چیزی بدانند. [گفتار روزمره]

۴-۱-۵ شرایط

یک رویداد شرایطی را توصیف می‌کند که رویداد دیگر در آن شرایط رخ داده است. تامپسون و همکاران (2007:253) بندهایی را که در انگلیسی با تکواژهای "by" و "without" ساخته می‌شوند، بندهای "شرایطی" نامگذاری کرده‌اند. ما نیز در اینجا از همین نام استفاده کرده‌ایم.

(۵۵) با صحبت‌هایی که اینجا شده، می‌فهمم خیلی کارهای نکرده دارم که باید انجام بدم. [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]

(۵۶) هر کاری هم کردن با کمک‌هایی بوده که مردم کردن. [گفتار روزمره]

(۵۷) به حساب این که اقوام استفاده کردند، لاغر شدند، من هم استفاده کنم؛ خیلی وقت‌ها عوارض جبران‌ناپذیری داره. [شبکه سلامت، گفت‌وگوی پزشکی]

(۵۸) با توجه به این که قلب تپنده هر فرایند تولید برنامه‌ریزی هستش، ما با اجرای برنامه تونستیم هزینه‌ها رو به حداقل برسونیم. [جشن تولید- شبکه ۱]

(۵۹) بدون این که چیزی به کسی بگه، ماشینو برداشته رفته. [گفتار روزمره]

۴-۱-۶ شرط

بندهای شرطی به لحاظ معنایی بین دو وضعیت شرطی ممکن^۱ و شرطی ناممکن^۲ تمایز می‌گذارند (Givon, 1990).

در فارسی شرطی‌های ممکن را می‌توان به شکل ساخت شبه‌مرکب نیز ساخت:

(۶۰.الف) ضربات مشت او امتیازآور هست به شرطی که نترسه و ضربه بزنه. [گزارش ورزشی، شبکه ورزش] (جمله شبه‌مرکب)

(۶۰.ب) + ضربات مشت او امتیازآور هست به شرط این که نترسه و ضربه بزنه. (جمله شبه‌مرکب)

¹Reality conditionals

²Unreality conditionals

(۶۱) اگه مشق‌ها تو بنویسی، عصر می‌برمت پارک. (جمله مرکب)

۴-۱-۷ جایگزینی

رابطه‌ای که از طریق آن یک رویداد جایگزین رویدادی دیگر می‌شود. این رابطه را نیز در فارسی می‌توان به شکل ساخت شبه‌مرکب نشان داد: حرف اضافه، وابسته‌ای از نوع اسم دریافت می‌کند (متمم آن)، و آن اسم، وابسته‌ای از نوع اشاره و بند متمم اشاره (یعنی برای آن که بتواند به شکل یک بند زمان‌دار بیاید در قالب متمم اشاره بیان می‌شود).

(۶۲) به جای این که اینجا بنشینم و به حرف‌های بی‌ربط تو گوش بدم، برم به کامران زنگ بزنم. [سریال خانه امن، شبکه ۱]

(۶۳) این حرف به جای این که آنها رو بترسونه، به ایمانشون افزود. [سخنرانی مذهبی]

۴-۱-۸ افزایشی

در این گونه، یک رویداد به رویداد دیگر اضافه می‌شود. این رابطه را در فارسی می‌توان به شکل ساخت شبه‌مرکب نشان داد: در این مثال‌ها «علاوه» و «افزون» در واقع صفت‌هایی‌اند که جانشین اسم شده و نقش افزوده دارند و از جمله صفت‌هایی‌اند که نیاز به متمم دارند و پس از آنها متمم حرف اضافه می‌آید که خود وابسته‌ای از نوع اشاره و متمم اشاره دریافت کرده است تا بتواند به شکل یک رویداد زمان‌دار بیان شود.

(۶۴) آمدن او افزون بر این که یک نظم جدیدی رو با خودش آورده بود، یک دیسپلین جدید رو هم آورد. [سریالیست، شبکه ۱]

(۶۵) کیک بوکس مهمه، و علاوه بر این که گرم‌کننده است، خیلی هم نفس می‌گیره. [شبکه سلامت، برنامه کالری]

۴-۱-۹ مقیاسی

گروه‌های اسمی «این قدر» و «آن قدر» با نقش افزوده، به یک مقیاس نامشخص اشاره دارند. از این رو، به بندی موصولی نیاز دارند تا مقداری را که به آن اشاره می‌کنند، مشخص کنند؛ این قبیل موارد نیز به شکل ساخت شبه‌مرکب بیان می‌شوند. در این موارد، معمولاً موصول‌نمای «که» آشکار می‌شود.

(۶۶) باید انقدر بگیریم که حال همه به هم بخوره [شکرستان، شبکه نسیم]

(۶۷) تمام مسئولین دنیا، انقدر که شما دلتون شور می‌زنه، دلشون شور نمی‌زنه [شکرستان، شبکه نسیم]

(۶۸) انگار پاش رو زمین قرار داره، انقدر راحت اجرا می‌کنه [شبکه ورزش - گزارش ورزشی - ژیمناستیک - دارحلقه]

(۶۹) انقدر امتحان سختی بود که جناب سلمان شکی از قلبش گذشت [سخنرانی مذهبی]

(۷۰) مهارت‌های بازیکنان بلاروس انقدر نیست که حتی وقتی یک بازیکن بیشتر دارند بتونن گل بزنند [فوتبال ساحلی بلاروس - اسپانیا، شبکه ورزش]

گروه‌های اسمی «این قدر» و «آن قدر» بدون بند موصولی نیز کاربرد دارند و افزوده‌های نشانگر تأکیدند:

(۷۱) اینقدر با گوشت چرخ کرده ماکارونی درست نکنید. خلاقیت داشته باشید. [دستپخت، شبکه ۱]

به لحاظ ساختی، الگوی دیگری که می‌توان از آن طریق این قبیل گروه‌های اسمی با نقش افزوده را به صورت ساخت شبه‌مرکب عنوان کرد، مربوط به مواردی است که در الگوی ساخت آنها واژه مبهم «هر» وجود دارد، مانند «هر قدر/ هر چه قدر» که به دلیل نامشخص بودن ارجاع خود نیاز به بند موصولی محدودکننده دارند.

(۷۲) هر چه قدر دلت می‌خواد، طولش بده؛ ما که عجله نداریم! [گفتار روزمره]

۱-۱-۴ تقابلی

رابطه‌ای است که در آن یک رویداد در تقابل با رویداد دیگر قرار می‌گیرد. گروه‌های اسمی و گروه‌های حرف اضافه‌ای همچون «علی‌رغم» و «با وجود» به همراه بندهای متممی خود می‌توانند توصیفگر این رابطه باشند.

(۷۳) در حوزهٔ سریال‌سازی، علی‌رغم این که به نظر من ظرفیت عزیمت به سمت جریان‌های بین‌المللی وجود دارد، این اتفاق نیفتاده.

[سریالیست، شبکه ۱]

(۷۴) با وجود این که خیلی وقت نیست وارد ایران شده، داره سعی می‌کند مدام قرار ملاقات بذاره. [سریال گاندو ۲، شبکه ۳]

۲-۴ بحث و بررسی

مفاهیمی همچون زمان، مکان، شرط، شرایط، دلیل، هدف و غیره، معمولاً در قالب گروه قیدی، گروه اسمی، گروه حرف اضافه‌ای و نیز بند قیدی، جمله و فعل را توصیف و مقید می‌کنند. در بخش ۴-۱، نقش‌های معنایی قیدی را طبقه‌بندی کردیم و نشان دادیم این قیدها به همراه وابسته‌هایشان به لحاظ معنایی یک رویداد را گزارش می‌کنند. در این بخش، به این موضوع می‌پردازیم که این رویدادها به لحاظ نحوی به چه شکل می‌توانند نشان داده شوند.

۱-۲-۴ راهبرد نخست در ساخت جمله‌های شبه‌مرکب: موصولی‌سازی در هسته‌های اسمی

در زبان فارسی در بسیاری موارد، این گروه‌های اسمی و حرف اضافه‌ای‌اند که نقش قیدی را بر عهده می‌گیرند. همان گونه که می‌دانیم، این گروه‌ها خود می‌توانند وابسته‌های مختلفی از جمله «بند» دریافت نمایند. اسم‌هایی مانند «وقت»، «زمان»، «موقع»، «هنگام»، «جا»، «حد»، «علت»، «دلیل» و «شرط» در قالب گروه‌های اسمی و حرف اضافه نقش قیدی (افزوده) در جمله را ایفا می‌کنند. هستهٔ اسمی در گروه‌های اسمی و جزء اسمی (یعنی وابستهٔ هسته حرف اضافه) در گروه حرف اضافه‌ای می‌توانند وابسته‌های مختلفی از جمله بند موصولی (محدودکننده و غیرمحدودکننده) داشته باشند. باید توجه داشت که این بند موصولی بخشی از گروه اسمی است و نباید آن را «بند قیدی» در نظر گرفت. پس بیان قید به این شیوه به جملهٔ مرکب نمی‌انجامد. همان گونه که پیش‌تر اشاره شد، این موارد را «جمله شبه‌مرکب» نامیدیم.

نکته مهم دیگر این که وقتی وابستهٔ پسین هستهٔ گروه اسمی به شکل بند موصولی بیان می‌شود، افزون بر امکان گسترش نحوی بیشتر، می‌تواند به شکل یک رویداد زمان‌دار و تصریف‌شده (یک فرایند پویا) بیان شود؛ در غیر این صورت، تنها یک تصویرایستا می‌بود، مانند جفت مثال‌های زیر: (بار دیگر یادآور می‌شویم علامت + برای مثال‌های بازسازی شده از مثال اصلی به کار رفته است)

(۷۵. الف) + هنگامی که با این کفش راه می‌رین، کمترین فشار به پاها و زانوها وارد می‌شه.

(۷۵. ب) هنگام راه‌رفتن با این کفش، کمترین فشار به پاها و زانوها وارد می‌شه. [تبلیغ کفش تن‌تاک].

(۷۶. الف) اینجا جایی هست که فرود میاد نیزه. [گزارش ورزشی، شبکه ورزش]

(۷۶. ب) + اینجا جای فرود نیزه است.

(۷۷. الف) ضربات مشت‌آور امتیازآور هست به شرطی که نترسه و ضربه بزنه. [گزارش ورزشی، شبکه ورزش]

(۷۷. ب) + ضربات مشت‌آور امتیازآور هست به شرط نترسیدن و ضربه‌زدن.

(۷۸. الف) تا حدی که امکانش بوده، بعضی قسمت‌ها رو دیده‌ام. [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]

(۷۸. ب) + تا حد امکان، بعضی قسمت‌ها رو دیده‌ام.

(۷۹.الف) موقعی که می‌آمدم، بارون می‌بارید. [گفتار روزمره]

(۷۹.ب) + موقع آمدنم، بارون می‌بارید.

وابستهٔ پسین هستهٔ گروه اسمی و جزء اسمی در گروه حرف اضافه در جمله‌های ب، اسم است (گروه اسمی شامل مصدر به عنوان نوعی اسم) و در مورد جمله‌های الف، بند موصولی است. پس در هر جفت مثال یک رویداد بیان شده است، با این تفاوت که در جمله‌های "الف"، آن رویداد به شکل پویا و در جمله‌های "ب"، به شکل ایستا بازنمایی شده است. به این ترتیب، می‌توان گفت «مصدر» در زبان فارسی اسمی است که همه‌ی ویژگی‌های تصریفی فعلی (زمان، شخص، شمار، نمود، وجه) را از دست داده ولی همچنان می‌تواند با متمم‌های فعلی و قیدهای خود به صورت وابسته در گروه اسمی همراه شود. همان‌گونه که استاسن^۱ (83-1985:76) تغییر در مقوله، یعنی تبدیل فعل به حالت اسمی، صفتی یا قیدی را از نشانه‌های تنزل‌یافتگی^۲ فعل می‌داند، می‌توان مصدر را نوعی فعل تنزل‌یافته انگاشت.

۲-۲-۴ راهبرد دوم در ساخت جمله‌های شبه‌مرکب: اشاره و متمم اشاره در گروه‌های حرف اضافه‌ای

برخی اسم‌هایی که خود وابسته‌ای از نوع گروه حرف اضافه دریافت می‌کنند و یا جزء اسمی در برخی دیگر از گروه‌های حرف اضافه‌ای، یعنی مواردی مانند: «قبل از...»، «بعد از...»، «پس از...»، «پیش از»، «برای»، «بدون...»، «به مجرد...»، «به محض...»، «به خاطر...»، «به علت...»، «به رغم...»، «در صورت...»، «علاوه بر...»، «با وجود...»، «با توجه به...» چنانچه بخواهند وابسته‌ای از نوع بند دریافت کنند، لازم است آن بند را به شکل وابسته و وابستهٔ خود بپذیرند، یعنی به شکل وابستهٔ «اشاره». چون بندی که پس از اشاره می‌آید برای کامل شدن معنا نیاز است و حذف‌شدنی نیست، این بند را می‌توان «بند متممی» نامید. پس، الگوی «گروه حرف اضافه‌ای + اشاره +» که «+ متمم اشاره» راهبرد دیگری برای ساخت جمله‌های شبه‌مرکب در فارسی محسوب می‌شود. **غلامعلی‌زاده** (۱۳۷۴) و **طیب‌زاده** (۱۳۹۳) نیز از برخی اسم‌ها نام می‌برند که معتقدند بند متممی دریافت می‌کنند. گفتنی است برخی پژوهشگران همچون **باطنی** (۱۳۴۸: ۷۵) و **فرشیدورد** (۱۳۸۴: ۴۵۰) حروف اضافه چه قبل و چه پس از جزء اسمی را گروه حرف اضافه در نظر می‌گیرند. ولی نویسندگان پژوهش حاضر مواردی مثل «قبل از...»، «بعد از...»، «پس از...»، «پیش از»، و غیره را گروه‌های اسمی می‌دانند که وابسته‌ای از نوع گروه حرف اضافه می‌گیرند. در مثال‌های این بخش نیز جفت‌های (ب) نشان می‌دهد بدون «اشاره و بند متممی‌اش»، وابستهٔ گروه حرف اضافه به شکل اسم یا به تعبیری فعل تنزل-یافته به کار می‌رود.

(۸۰.الف) ضمن این که جواب این‌ها رو می‌دادم، جواب ایوب و جلالو هم می‌دادم» [زندگی پس از زندگی، شبکه ۴]

(۸۰.ب) + ضمن جواب دادن به این‌ها، جواب ایوب و جلالو هم می‌دادم.

(۸۱.الف) قبل از این که دیسک فرود بیاد، از دایره خارج شده» [گزارش دومیدانی - پرتاب دیسک ۲۰۲۰]

(۸۱.ب) + قبل از فرود دیسک، از دایره خارج شده.

(۸۲.الف) ایتالیایی‌ها بعد از این که در بازی‌های المپیک در رقابت‌های دومیدانی چند مدال طلا به دست آوردند، اعتمادبه‌نفس خوبی پیدا

کردند. [رقابت‌های قهرمانی جوانان جهان، کنیا ۲۰۲۱]

(۸۲.ب) ایتالیایی‌ها بعد از قهرمانی جاکوب در المپیک، مورد توجه‌اند. [رقابت‌های قهرمانی جوانان جهان، کنیا ۲۰۲۱]

(۸۳.الف) + با توجه به این که این رشته در این فصل ایجاد شده، دیگه از تک‌فصلی زمستان خارج شده.

(۸۳.ب) با توجه به ایجاد این رشته در این فصل، دیگه از تک‌فصلی زمستان خارج شده. [رقابت‌های ژل‌اسکی، شبکه ورزش]

به این ترتیب، تحلیل مواردی همچون «به محض این که»، «به مجرد این که»، «درست وقتی که»، «فوراً بعد از این که»، «بدون این که»، مگر این

^۱ L. Stassen

^۲ deranked

که، به خاطر این که، به منظور این که، به شرط این که، علاوه بر این که، به گونه‌ای که، به نحوی که، به شکلی که، به طوری که و غیره» به عنوان حروف ربط مرکب و یا گروه‌های ربطی نمی‌تواند تحلیل درستی باشند. این موارد گروه‌های حرف اضافه‌ای هستند که نقش قیدی دارند و یا گروه‌های اسمی‌ای که خود وابسته‌ای از نوع گروه حرف اضافه گرفته‌اند و نقش قیدی دارند. به این ترتیب ارائه این موارد به عنوان حروف ربط در فهرست‌هایی طولانی، با تعریف "حرف" که مجموعه‌ای بسته در زبان است، نیز مغایرت دارد.

۳-۲-۴ امکان گسست در بند موصولی یا بند متممی

در گروه‌های اسمی و حرف اضافه‌ای با نقش قیدی معمولاً «بند موصولی» یا «بند متممی» که وابسته هسته گروه اسمی یا جزء اسمی در گروه حرف اضافه‌ای است، می‌تواند از هسته خود که آن را توصیف می‌کند فاصله بگیرد و به شکل «گسسته» بیاید. گفتنی است این موارد در پژوهش‌های پیشین در قالب «حروف ربط گسسته» بررسی شده بودند.

(۸۴الف) برنامه بازی‌های تیم ملی به گونه‌ای طراحی شده است که ظاهراً همه از آن ناراضی‌اند. (گسستگی در رابطه شیوه‌نما (الگوی ۱))
(۸۴ب) برنامه بازی‌های تیم ملی به گونه‌ای که ظاهراً همه از آن ناراضی‌اند، طراحی شده است.

امکان گسست در همه موارد همیشه ممکن نیست. در برخی موارد، گسست به هیچ عنوان امکان‌پذیر نیست، در برخی محتمل است ولی کمتر دیده می‌شود و در برخی دیگر تقریباً همیشه اتفاق می‌افتد. مهم این است که در صورت گسستگی، موصول‌نمای «که» (و یا متمم‌نمای «که» در مورد بند متمم اشاره) حتماً در ابتدای بند خود قرار می‌گیرد و ارتباط مستقیمی میان امکان گسست بند موصولی و متممی و آشکار شدن «که» وجود دارد.

در روابط "زمان-پیامد (با الگوی ۱)؛ شرایطی؛ جایگزینی؛ افزایشی؛ مکان‌نمایی (با الگوی ۲)؛ شیوه‌نما (با الگوی ۲)؛ تقابلی و شرطی" به دلایل معنایی بند موصولی (یا متممی) گسسته نمی‌شود. باید توجه داشت حتی در صورت گسستگی، معنای متفاوت، اولویت معنایی متفاوت و یا تأکیدی متفاوت از آن چه مدنظر گوینده است، منتقل خواهد شد. (علامت * در این مقاله صرفاً به معنی نادستوری بودن نیست، بلکه به این معناست که معنی این جمله‌ها متفاوت از معنای مورد نظر گوینده است و برخی از آنها ممکن است در بافت دیگری کاملاً پذیرفته باشد.)

(۸۵) * + وقتی تمام سازمان‌ها در ایجاد تورم نقش داشته‌اند که به ساختار تورم در کشور نگاه می‌کنیم (گسست‌ناپذیری در رابطه زمان-پیامد با الگوی ۱)

(۸۶) * + «وقتی به مقدار سبک می‌شم که پیش خودم اعتراف می‌کنم که کجاها اشتباه کردم» (گسست در رابطه زمان-پیامد (با الگوی ۱) به تغییر معنا منجر می‌شود و معنی رابطه شرط‌نمایی نیز القا می‌گردد)

(۸۷) * + با توجه به این، ما با اجرای برنامه تونستیم هزینه‌ها رو به حداقل برسونیم، که قلب تپنده هر فرایند تولید، برنامه‌ریزی هستش (گسست‌ناپذیری در رابطه شرایطی)

(۸۸) * + این حرف به جای این که به ایمانشون بیفزاید آنها رو ترسوند. (گسست در رابطه جایگزینی و دگرگونی کامل معنایی)

(۸۹) * + آمدن او افزون بر این که یک دیسپلین جدید رو هم آورد، یک نظم جدیدی رو با خودش آورده بود» (گسست باعث تغییر اولویت‌بندی معنایی مورد نظر گوینده در روابط افزایشی می‌شود)

(۹۰) * + {حقیقتش این پسرعموم کامبیزه}؛ هر جا خرابی به بار میاره که می‌ره. (گسست‌ناپذیری در رابطه مکان‌نمایی با الگوی ۲)

در برخی مثال‌های رابطه مکان‌نمایی با الگوی ۲، "که" موصول‌نما به جهت کاربرد، تأکیدی است ولی حتی در این مثال‌ها نیز گسست در بند موصولی باعث تغییر معنای تأکیدی می‌شود:

- (۹۱) * هر جا می‌ری، که من بگم. (گسست در رابطه مکان‌نمایی و تغییر در تأکید معنایی)
- (۹۲) * هر جور سر منو کلاه گذاشتی، فکر می‌کنم (گسست‌ناپذیری در رابطه شیوه‌نمایی با الگوی ۲ به دلایل معنایی)
- (۹۳) * خودت هر طور بهش بگو، که صلاح می‌دونی. (گسست در رابطه شیوه‌نمایی با الگوی ۲ و تغییر در تأکید معنایی)
- (۹۴) * با وجود این داره سعی می‌کنه مدام قرار ملاقات بذاره که خیلی وقت نیست وارد ایران شده. (گسست در رابطه تقابلی و تغییر در تأکید معنایی)
- (۹۵) * «به شرطی ضربات مشت او امتیاز آور هست که نترسه و ضربه بزنه». (گسست در رابطه شرطی منجر به تغییر معنایی می‌شود و معنی روابط شرط‌نمایی (زمان-شرط) نیز القا می‌شود)
- گسست در روابط قیدی "فضاساز، علت‌نما، مکان‌نما (الگوی ۱) و هدف و دلیل" محتمل است ولی متداول نیست. در رابطه "گستره-پیامد (زمانی)؛ گستره‌نمای (مکانی) و زمان‌نمایی" نیز گسست به تغییر معنای مورد نظر گوینده می‌انجامد. گسست در رابطه "شرط‌نمایی (زمان-شرط)"، معنی شرط را پررنگ‌تر می‌کند. "رابطه مقیاسی و شیوه‌نما (با الگوی ۱)" اغلب به صورت گسسته به کار می‌روند.
- (۹۶) + از زمانی دارم خیلی خیلی مراقبت می‌کنم، که برنامه شما رو دیدم. (گسست در رابطه گستره-پیامد (زمانی) و تغییر معنای تأکیدی)
- (۹۷) وقتی بهت کمک می‌کنم که خودتم تلاشتو کرده باشی. (پررنگ شدن معنی شرط در صورت گسست در رابطه شرط‌نمایی (زمان-شرط))
- در رابطه "هم‌رخدادی"، هم‌رخدادهایی که با راهبرد دوم ساخته می‌شوند، یعنی به طور نمونه «به محض + متمم اشاره» امکان گسست ندارند، ولی روابط هم‌رخدادی ساخته شده با راهبرد نخست، یعنی به طور نمونه «در حالی + بند موصولی» می‌توانند گسسته شوند.
- (۹۸) * «به محض این تذکر می‌ده به هر دو ورزشکار، که حمله نمی‌کنند و کم کاری می‌کنند»
- (۹۹) + درحالی خودشو نجات داد که می‌رفت خاکک بشه
- در روابط "هدف و دلیل"، گسست چندان متداول نیست. با این وجود، گسست در مواردی که با راهبرد دوم ساخته می‌شود محتمل‌تر از مواردی است که با راهبرد نخست ساخته می‌شود.
- (۱۰۰) + به خاطر این خطا محسوب می‌شه، که از باند خارج می‌شه.
- (۱۰۱) * «به دلیلی فعلاً صلاح نیست چیزی بدانند، که بعداً خدمتتون عرض می‌کنم».

۵- نتیجه‌گیری

در این پژوهش، که پژوهشی توصیفی بر مبنای داده‌های واقعی از گفتار فارسی‌زبانان است، کوشیدیم نشان دهیم مواردی مانند «وقتی که»، «جایی که»، «به محض این که»، «در حالی که»، «به خاطر این که»، «فوراً بعد از این که»، «همچنان که»، «به گونه‌ای که»، «از آنجا که»، «به شکلی که»، «به طوری که»، «به نوعی که»، که در کتاب‌های دستور و غالب پژوهش‌های پیشین حرف ربط یا گروه ربطی در ساخت جمله‌های مرکب در نظر گرفته شده‌اند، در واقع بخشی از گروه اسمی یا گروه حرف اضافه‌ای با نقش قیدی‌اند (افزوده) که وابسته‌ی پیرو از نوع بند دریافت کرده‌اند. برای نمونه، «وقت» یک گروه اسمی است که «زمان» را توصیف می‌کند، «ی» نشان‌دهنده نامشخص بودگی گروه اسمی «وقت» است، «که» معرف بند موصولی است (موصول‌نما) و بندی که پس از آن خواهد آمد، بند موصولی آن است (وابسته پسین گروه اسمی). به این ترتیب از آنجا که این بند همچنان بخشی از گروه اسمی یا حرف اضافه‌ای محسوب می‌شود، نباید آنها را «بند قیدی» و مجموع حاصل را «جمله مرکب» در نظر گرفت. این موارد را در این مقاله راهبردهای ساخت «جمله شبه‌مرکب» یا «شبه‌وابسته‌سازی»

نامیده‌ایم.

در این پژوهش، ابتدا به دسته‌بندی معنایی قیدنماها پرداختیم و آنها را در ۱۹ گروه (۱۰ گروه اصلی و ۹ زیرگروه) تفسیم کردیم تا نشان دهیم همه آنها را می‌توان از طریق دو راهبرد شبه‌مرکب‌سازی بیان کرد:

۱- الگوی «هسته اسم در گروه اسمی یا گروه حرف اضافه‌ای با نقش قیدی + موصول‌نمای «که» + بند موصولی»؛

۲- الگوی «گروه حرف اضافه‌ای با نقش قیدی + اشاره + متمم‌نمای «که» + بند متمم اشاره».

مشخص شد به کمک بند موصولی یا بند متممی وابسته گروه اسمی یا گروه حرف اضافه‌ای این امکان وجود دارد که نقش قیدی به شکل یک رویداد زمان‌دار و تصریف شده (یک فرایند پویا) بیان شود؛ در غیر این صورت، تنها به شکل یک تصویر ایستا خواهد بود. با استناد به جفت مثال‌های متعدد نشان دادیم «مصدر» در زبان فارسی اسمی است برگرفته از فعل که بدون داشتن ویژگی‌های تصریفی فعلی (زمان، شخص، شمار، نمود، وجه) به شکل «فعل تنزل‌یافته» و به صورت اسم به کار می‌رود.

نتیجه دیگر آن که در فارسی برخی مفاهیم و روابط قیدی هم از طریق ساخت جمله‌های مرکب و هم از طریق ساخت‌های شبه‌مرکب بیان می‌شود و گویشور بنا به دلایل گفتمانی به این انتخاب دست می‌زند. از آن جمله، می‌توان به بندهای شرطی اشاره کرد. ولی بی‌توجهی به راهبردهای شبه‌مرکب‌سازی باعث تناقض در مطالعات پیشین شده است.

(۱۰۲) اگر تلاش کنی، حتما قبول می‌شوی. (جمله مرکب)

(۱۰۳) به شرطی که تلاش کنی، حتما قبول می‌شوی. (جمله شبه‌مرکب)

مطلب دیگری که در این پژوهش به آن توجه شد، امکان گسست در ساخت‌های شبه‌مرکب بود. گسست در همه انواع این ساخت‌ها به دلایل معنایی ممکن نیست. ولی نکته مهم این است که در صورت گسست، موصول‌نما یا متمم‌نمای «که» حتما آشکار می‌شود. از این رومی‌توان گفت در جمله‌های غیرتأکیدی، میان امکان گسست بند موصولی یا متممی با آشکار شدن «که» ارتباط مستقیم وجود دارد. یعنی هر جا «که» گرایش به آشکار شدن دارد، امکان گسست وجود دارد و وقتی گرایش به حذف «که» باشد امکان گسست ضعیف می‌شود یا از بین می‌رود.

کتابنامه

- ابن‌الرسول، سید محمدرضا؛ کاظمی نجف‌آبادی، سمیه و کاظمی، مه‌ری (۱۳۹۵). «رابطه‌ی معنایی جمله‌واره پایه و پیرو در جمله‌های شرطی زبان فارسی»، ادب فارسی، دوره ۶، شماره ۱، ص ۹۳-۱۱۲.
- باطنی، محمدرضا (۱۳۴۸). توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی. تهران: امیرکبیر.
- البرزی‌ورکی، پرویز (۱۳۷۹). «بند وابسته قیدی یا موصولی، حرف ربط مرکب یا مجموعه‌ای مرکب از گروه اسمی و حرف ربط»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
- بقایی، سیده عاطفه و مهرداد نغزگوی کهن (۱۳۹۸). «کلمات ربط شرطی در زبان فارسی نو»، پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، دوره ۹، شماره ۱۸، ص ۹۳-۱۱۲.
- جعفری، فاطمه (۱۳۹۰). دستور کاربردی ویژه‌ی زبان‌آموزان غیر فارسی‌زبان. تهران: مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی. دانشگاه تهران، لغت‌نامه دهخدا.

راسخ مهند، محمد و سلیمیان، رقیه (۱۳۹۴). «توالی بندهای قیدی در زبان فارسی». ادب پژوهی، سال ۹، شماره ۳۲، ص ۱۷۳-۱۹۲.

شفایی، احمد (۱۳۶۳). مبانی علمی دستور زبان فارسی. تهران: توس.

- طیب‌زاده، امید (۱۳۹۳). بندهای وابسته اسم در زبان فارسی و روابط وابستگی در درون آنها، ویژه نامه نامه فرهنگستان (دستور)، شماره ۱۰، ص ۱۱۷-۱۴۵.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۹۰). دستور زبان فارسی. تهران: مرکز.
- غلامعلی‌زاده، خسرو (۱۳۷۴). ساخت زبان فارسی. تهران: احیاء کتاب.
- فرشیدورد، خسرو (۱۳۷۵). جمله و تحول آن در زبان فارسی. تهران: امیرکبیر.
- فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۴). دستور مفصل امروز. تهران: سخن.
- ماهوتیان، شهرزاد (۱۳۷۸). دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی. ترجمه مهدی سمایی. تهران: مرکز.
- مشکوه‌الدینی، محمد (۱۳۶۶). دستور زبان فارسی بر پایه نظریه گشتاری. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- میرزایی، آزاده. (۱۳۹۹). «ساختار جملات شرطی در زبان فارسی»، زبانشناخت، سال ۱۱، شماره ۲، ص ۱-۲۲.
- نادری، محبوبه؛ دبیرمقدم، محمد و عاصی، مصطفی (۱۳۹۹). «توالی بندهای قیدی مرکزی در جمله‌های پیچیده زبان فارسی»، مجله زبان و زبان‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره ۱۵، شماره ۳۰، ص ۱۹-۵۰.
- نغزگوی کهن، مهرداد و احمدخانی، جلال (۱۳۹۴). «همپایگی عطفی در زبان فارسی»، پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، دوره ۵، شماره ۱۰، ص ۱۹۷-۲۱۷.
- نوبهار، مهرانگیز (۱۳۷۲). دستور کاربردی زبان فارسی. تهران: رهنما.
- وفایی، عباسعلی. (۱۳۹۵). دستور زبان فارسی، جلد ۱. تهران: نشر علمی.
- Al-Barzi-Varqi, P. (2000). "Adverbial or relative clause, conjunctions or a set composed of noun group and conjunction", *The Faculty of Literatures & Humanities*, Tehran University. [In Persian]
- Baghaee, S. & Naghz Goye Kohan, M. (2019). "Conditional connective words in New Persian", *Comparative Linguistic Research*, 9(18), 93-112. [In Persian]
- Batani, M. (1969). *Description of the grammatical structure of the Persian language*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Comrie, B. (1996). *Language Universals and linguistic Typology: syntax and morphology*. Oxford: Blackwell.
- Cristofaro, S. (2005). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Dixon, R. M. W. (2006). *Complimentation in complementation*, edited by R. M. W. Dixon & A.Y. Aikhenvald. Oxford: Oxford University Press.
- Ebnorasool, S.; kazemi, S. & kazemi, M. (2016). The Semantic Relationship between Main and Consequence Clauses in Conditional Sentences. *Persian Literature*, 6(1), 93-112. [In Persian]
- Farshidvard, Kh. (1996). *The Sentence and its evolution in Persian language*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Farshidvard, Kh. (2005). *Detailed Contemporary Grammar*. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Gholam Alizadeh, Kh. (1995). *Construction of Persian Language*. Tehran: Ehya-Ketab. [In Persian]
- Givon, T. (1990). *Syntax: a functional-Typological Introduction*. Vol 2. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Halliday, M. & Matthiessen, C.M.I.M (2014). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Hetterle, K. (2015). *Adverbial clauses in cross-linguistic perspective*. De Gruyter. Berlin/Boston.
- Jafari, F. (2011). *Functional Grammar for non-Persian language learners*. Tehran: International Center for Persian Studies, Tehran University, Dekhoda Lexicon Institute. [In Persian]
- Mahoutian, Sh. (1999). *Persian language grammar from a typological perspective*. Translate by Mehdi Samai. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Matthiessen, C. & S.A. Thompson. (1988). "The structure of discourse and subordination", in J. Haiman J.

- and S.A. Thompson (eds), *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Meshkat al-Dini, M. (1987). *An Introduction to Persian Transformational Syntax*. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian]
- Mirzaei, A. (2021). "The Structure of Conditional Construction in Persian Language". *Language Studies*, 11(2), 1-25. [In Persian]
- Naderi, M.; Dabirmoghaddam, M. & Assi, M. (2019). "The Order of central adverbial Clauses in Persian complex clauses", *Language and Linguistics*, 15(30), 19-50. [In Persian]
- Naghz Goye Kohan, M., ahmadkhani, J. (2015). "Coordination in Persian Language", *Comparative Linguistic Research*, 5(10), 197-217. [In Persian]
- Nobahar, M. (1993). *Functional grammar of Persian language*. Tehran: Rahnama. [In Persian]
- Rasekh Mahand, M., salimian, R. (2015). "Adverbial Clauses order in Persian", *Journal of Adab Pazhuhi*, 9(32), 173-192. [In Persian]
- Shafaei, A. (1984). *Scientific basis of Persian grammar*. Tehran: Toos. [In Persian]
- Stassen, L. (1985). *Comparison and Universal Grammar*. New York: Basil Blackwell.
- Tabibzadeh, O. (2015). "Noun dependent clauses in Persian language and dependency relations within them" Nama-I farhangistan, Vol 10. {inpersian}Tabibzadeh, O. (2011). *Persian Grammar*. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Thompson, S. & Longacre, R. & Hwang, SH. (2007). "Adverbial clauses". In *Language Typology*. Vol 2. (ed) by T. Shopen. Cambridge University Press.
- Vafai, A. A. (2016). *Persian Grammar*. Vol 1. Tehran: Elmi. [In Persian]
- Van Valin, R. Jr & LaPolla R. (1997). *Syntax: Structure, meaning & Function*. Cambridge University Press.
- Yousefi, S. & Torabi, H. (2013). *Basic Persian: A Grammar and Workbook*. Rotledge. London and New York.

^۱ - «که» در فارسی نقش‌های ساختی و معنایی متفاوتی دارد، و یک تکواژ چندنقشی است: از جمله نقش‌های آن وابسته‌سازی، پیوسته‌سازی، نشانگر متمم (متمم‌نما)، و نشانگر بند موصولی است، یعنی در ابتدای بند موصولی می‌آید (موصول‌نما)، از این رو نگارندگان در این مقاله، از «که» با توجه به نقش‌های آن نام برده‌اند.